حکومەتی هەرێمی کوردستان

زانکۆی سەلاحەدین

کۆلێژی ئەدەبیات

بەشی کۆمەڵناسی/قۆناغی چوارەم– کۆرسی یەکەم

زانکۆی سەلاحەدین - هەولێر
Salahaddin University-Erbil

کۆمەڵناسی سیاسی

Political Sociology

تیۆرستەکانی کۆمەڵناسی سیاسی

یەکەم :کارل مارکس ١٨١٨–١٨٨٣

٢٠٢٣-٢٠٢٤

Dilshad Siamand

MSc University of Southampton/England

PHD Salahaddin University/Hawler,

ئامانجەکانی ئەم وانەیە بریتین لە

- ڕوانگەی مارکس لە بارەی سیاسەت
- مارکس و پارتی سیاسی
- ڕوانگەی مارکس لە بارەی پەڕلەمانەوە
- ڕوانگەی مارکس لە بارەی دەولەتەوە
- ئەنجامگیری
- سەرچاوەکان

ڕوانگەی مارکس لەبارەی سیاسەت

- واتای سیاسەت :بە گوێرەی مارکس (1818–1883)، سیاسەت بریتیە لە دەستەواژەی ئەو تێکۆشانەی چینەکان؛ کە مێژوو بۆ خۆی دروستدەکات (Balibar and Browning, 2009)، تێکۆشانی چینە کۆمەڵایەتییەکان لە بنەڕەتدا بریتییە لە تێکۆشانی سیاسی (Robinson and Kelley, 1979). لەبەر ئەوەیە ئامانجیان چینەکان لە بنەڕەتدا گرتنە دەستی دەسەلاتی سیاسی و ئابوورییە.
- پۆلێنکاری مارکس لە کۆمەلگایی مۆدێرندا: سێ چینی کۆمەلایەتی هەن کە بریتین لە سەرمایەدار، کرێکار و چینی ناوەند. مارکس پێیوایە، هەرچی چینی سەرمایەدارو کرێکارە، لە تێکۆشان و ململانێیەکی بەردەوامدان لە پێناو بەرژەوەندی سیاسی و ئابووری. خەباتی چینی سەرمایەدار، لەسەر بنەمای بەدەستهێنانی بەرژەوەندی ئابووری و زیاترکردنی سەرمایە لە ڕێگەی فراوانکردنی کارگە و بەکارهێنانی هێزی کار لە کارگەکانیاندا.
- تێکۆشانی چینی سەرمایەداری: لە دژی سیستەمی دەرەبەگایەتی بوو، لە پێناو کۆنترۆڵکردن و دەستبەسەراگرتنی سیستەمی ئابووری لە کۆمەڵگای پیشەسازیدا بوو (Giddens, 1971: 171). لەلایەکی دیکە دروستکردنی پارتی سیاسی بۆ دروستکردنی دەولەتی سەرمایەداری
- ململانێی سیاسی چینەکان لە کۆمەلگە پیشە سازیەکاندا: دابەشی سەر دوو کەمپی نەیاری یەکتری دەبن، دواتر دابەشی سەر دوو چینی کۆمەڵایەتی گەورە، کە ڕاستەوخۆ ململانێی یەکتر دەکەن، ئەمانیش چینی سەرمایەدارو کرێکارن " (Marx and Engels, cited in Lemer ,2008)

مارکس و پارتی سیاسیی

- پارتی سیاسی چینی سەرمایەدار :بە گوێرەی مارکس چینی سەرمایەدار، توانیان لەلایەک بازار، هێزی کار و ئامرازەکانی بەرهەمهێنان کۆنترۆڵ بکەن، لەلایەکی دیکە گروپ و پارتی سیاسی دروستبکەن دەسەلات بگرنە دەست بۆ ئەوەی بمێنەوە و بەردەوامبن لە زاڵبوونیان لە کۆمەڵگای پیشەسازیدا. هەرچەندە، لەپاڵ هەبوونی دەسەڵاتی سیاسی، (مارکس و ئەنگلێس) پێیانوابوو "بەبێ دروستکردن و داهێنانی نوێتری ئامرازەکانی بەرهەمهێنان سیستەمی سەرمایەداری نەدەبوو و نەیدەتوانێ بەردەوام بێت" (Marx and Engels, cited in Lemert, 2008).

- لەم دۆخەی کە سەرمایەداری دروستیکردووە، (مارکس) پێیوابوو چینی کرێکاران زەرەرمەندی سەرەکین، چونکە سەرمایەداران هێزی کرێکاران بەکاردەهێنن بۆ زیادکردنی سەرمایە و زاڵبوون بەسەر ئەم چینەدا لە کۆمەڵگای پیشەسازیدا. بۆیە، (مارکس و ئەنگلێس) ئاماژەیان بەوەداوە کە، "چینی کرێکار ئەو کاتە دەژین، کە کارێک دەدۆزنەوە، یان ئەو چینەن ئەو کات کاریان پێدەدرێت، کە کارەکەیان سەرمایەی سەرمایەداران زیاد بکات" (Marx and Engels, cited in Lemert, 2008: 37). جیا لەوەش، مارکس پێیوابوو، کرێکاران بۆ ماوەیەکی زۆر کاردەکەن بەرامبەر پێدانی کرێیەکی کەم و پشوویەکی کەم بە بەرأورد لەگەل سەرمایەداران. ئەنجامی هەموو ئەمان بەلای مارکسە دروستبوونی نامۆبوون و گۆشەگیری کرێکارانە لە کۆمەلگە پیشەسازیەکاندا.

- بۆیە بە گوێرەی مارکس تاکە ڕێگە بۆ دروستکردنی یەکسانی و گۆڕانکاری بریتییە لە بەشداری چینی کرێکاران لە سیاسەتدا.. لەم بارەیەوە (مارکس) وایداناوە چینی کرێکار "لە تێکۆشانیدا دژی دەسەڵاتی چینی سەرمایەدار، ناتوانێت وەکو چینێکی کۆمەڵایەتی ڕەفتاربکات، تاکو پارتێکی سیاسی دانەمەزرێنێ"(Marx,1872)

ڕوانگەی مارکس لە بارەی پەڕلەمانەوە

- مارکس پێیوابوو پەڕلەمان بریتیەلە دامەزراوەیەکی گرنگی نوێنەرایەتیکردنی خەلک لە کۆمەلگەی مۆدێرندا و وەکو دەزگایەکی سیاسی ڕۆلێکی گرنگی لە ژیانی کۆمەلایەتیدا هەیە .
- مارکس پێیوابوو پارتە سیاسیەکان دەتوانن ڕۆلی خۆیان لە پەڕلەماندا بگێرن و دەزگایەکی گرنگی ڕێخستنی هێزە لەنێوان پارتە سیاسیەکان.
- بۆیە مارکس پێیوابوو، دەرکەوتن ودروستبوونی پەڕلەمان زیاتر خوستێکی پارتە سیاسیەکان بوو (Jessop, 2008: 91)
- بە گوێرەی مارکس چینی کرێکار دوای دروستکردنی پارتی سیاسی، دەتوانێت بەژداربێت لە دەنگدان و ببێتە خاوەنی کورسی لە پەرلەمان و یاساکان دووبارە بنووسنەوە .

ڕوانگەی مارکس لە بارەی دەولەت

- دەولەت لە ڕوانگەی مارکسەوە برتییە لە لیژنەیەکی جێبەجێکار یاخود ئامێرێکە بەدەستی چینی فەرمانڕەوا (Jessop, 2008: 83)،سەرمایەداران شۆرشیان کرد بۆ گۆڕینی ئامرازەکان بەرهەمهێنان و دروستکردنی دەولەتی سەرمایەداری .
- بەگوێرەی (مارکس)، سەرمایەداران "بەهۆی دەسەڵاتی سیاسییانەوە دەتوانن لە مۆنۆپۆلی ئابووری و بە کۆیلەکردنی کرێکاران بەردەوام بن، بۆیە گرتنە دەستی دەسەڵاتی سیاسی ئەرکی چینی کرێکارە" (Marx,1872:5). بۆیە ئەو جەختی کردۆتەسەر ئەوەی، کە دامەزراندنی پارتی سیاسی لەلایەن چینی کرێکار زۆر پێویستە (Marx, 1872: 5) ئەم پارتە سیاسیە دەتوانێت دەسەلات بگرێتە دەست
- دوای گرتنە دەستی دەسەلات و ڕووخاندنی سیستەمی سەرمایەداری لە دەولەتدا، ، مارکس پێیوابوو چینی کرێکار، لە چوارچێوەی سیستەمی سۆشیالیزم، ڕابەرایەتی هێزی سیاسی و ئابووری دەکات. بەم جۆرە دەولەتێکی سۆسیالیستی و کۆمۆنیستی بێ چین و بێخاوەنداریەتی تایبەت و دادپەروەر دروستدەبێ.

سەرچاوەکان

Balibar, Etienne., and Browning, Cory. (2009) ‘On the Aporias of Marxian Politics: From Civil War to Class Struggle’. *Diacritics*, 39 (2), pp. 59-73.

Giddens, A. (1971). *Capitalism and modern social theory: an analysis of the writings of Marx, Durkheim and Max Weber*. Cambridge: Cambridge university press

Robinson, Robert V. and Kelley, Jonathan. (1979) ‘Class as Conceived by Marx and Dahrendorf: Effects on Income Inequality and Politics in the United States and Great Britain’. *American Sociological Review*, 44(1), pp. 38-58.

Giddens, Anthony. (1971). *Capitalism and modern social theory: an analysis of the writings of Marx, Durkheim and Max Weber*. Cambridge: Cambridge university press.

Marx, Karl. and Engels, Friedrich. (2018). The manifesto of Class struggle in Lemert, C. (Eds.). *Social theory: the multicultural and classic readings 6rd*. New York: Routledge.

Marx, Karl. (1959). *A Contribution to the Critique of Political Economy* In L. S. Feuer (ed.), Marx and Engels: Basic Writings on Politics and Philosophy. New York: Doubleday publications.

Jessop, Bob. (2008). *State power: a strategic-relational approach*. Cambridge: Polity Press.